

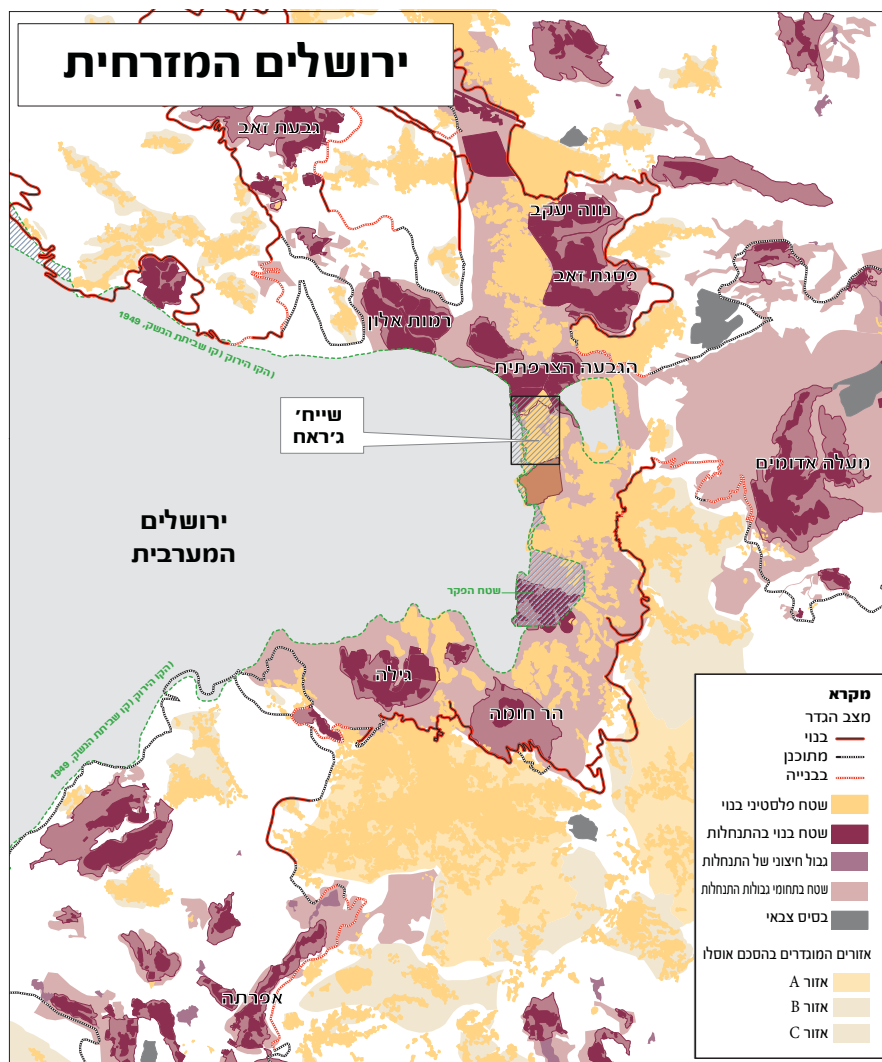

שייחי ג'ראח

אוגוסט 2009

סקירה כללית

שייחי ג'ראח היא שכונת מגורים פלסטינית הממוקמת מצפון לעיר העתיקה בירושלים המזרחית¹. כ-2,700 פלסטינים מתגוררים באזור זה, הכולל מספר אתרים ידועים דוגמת האורינט האוס, מלון אמריקן קולוני והתיאטרון הלאומי הפלסטיני, וכן קונסוליות ונציגויות רבות של מדינות זרות².

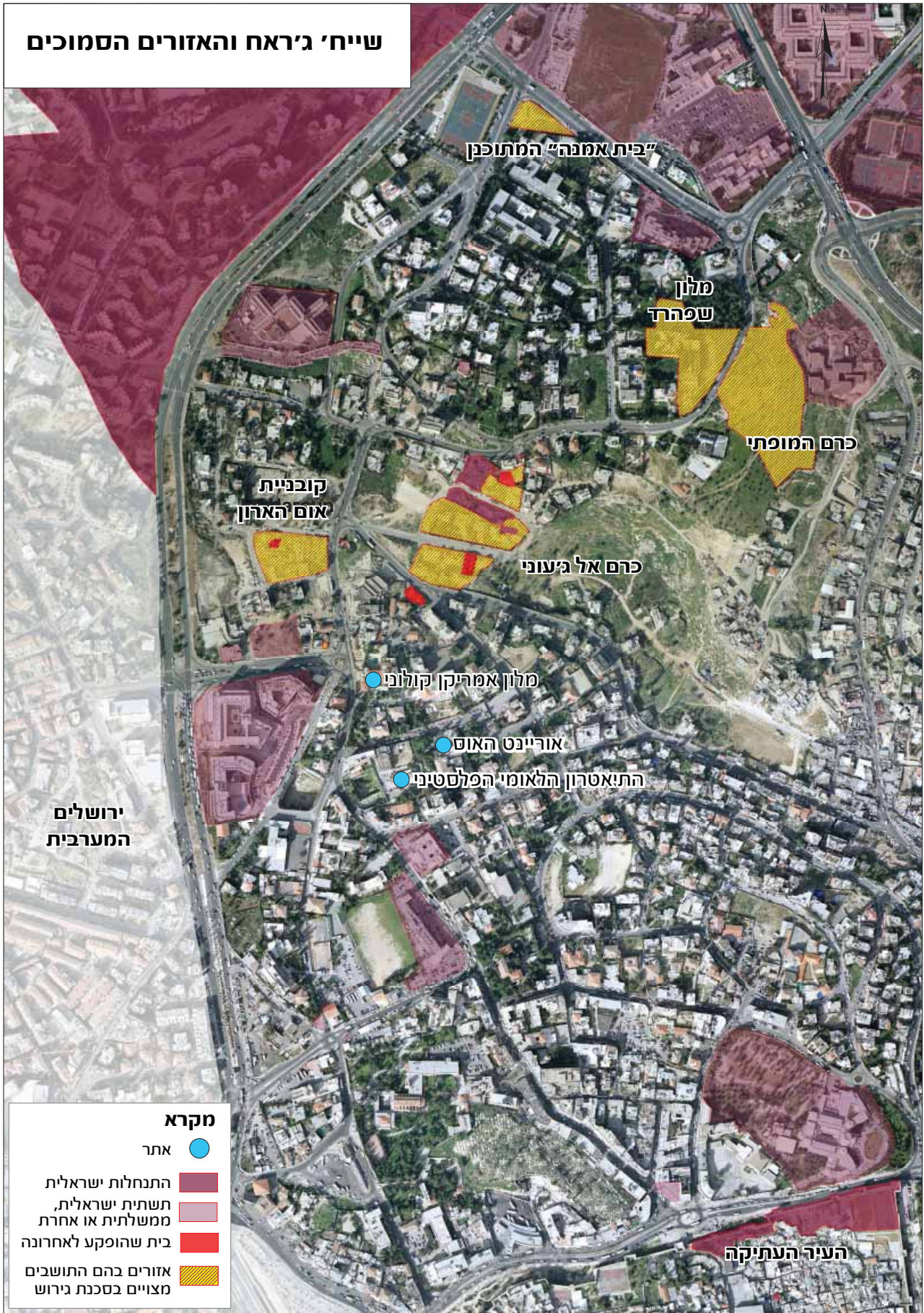

לאור מיקומו האסטרטגי של האיזור, נערכו במקום ניסיונות חוזרים ונשנים מצד ארגוני מתנחלים ישראלים להשתלט על קרקעות ורכוש ולבסס נוכחות קבועה בשכונת שייחי ג'ראח. מאמצים אלו הופנו בין היתר אל מלון שפרד והשטחים הסמוכים לו, אדמות כרם המופתי, רובע קובניית אום הארון ואיזור כרם אל ג'עוני / מתחם הקבר (ראו מפה בעמ' 2).

ארגוני המתנחלים נקטו בשיטות מגוונות להגשמת מטרה זו. במספר מקרים, נכסים שהופקעו ע"י רשויות ישראל באמצעות מערכת מורכבת של מגננים משפטיים, מנהלים ומוסדיים הוחכרו לארגוני מתנחלים, או הועברו לרשותם³. במקרים אחרים, השתמשו ארגוני המתנחלים במערכת המשפט הישראלית וטענו לבעלות לכאורה על נכסים שהיו כביכול רכושם של פרטים או של אגודות יהודיות בשטח הכבוש לפני שנת 1948. בתי הדין הישראלים פסקו לטובת תביעות אלו, ובה בעת לא הכירו בזכותם של פליטים פלסטינים לתבוע השבת אדמות או רכוש שאיבדו.

במהלך השנים האחרונות הוגברו המאמצים מצד ארגוני המתנחלים, אשר לוו לעתים קרובות בניסיונות לעקור משפחות וקהילות פלסטיניות ממקום מגוריהן בכוח, במטרה לפנות מקום להתנחלויות חדשות⁴. בסדרת פעולות גירוש שנערכו לאחרונה ב-2 באוגוסט 2009, אולצו 53 פליטים פלסטינים, ביניהם 20 ילדים, לעזוב את בתיהם שבשייחי ג'ראח. הפעולה בוצעה על ידי הרשויות הישראליות בעקבות צו בית משפט. הנכסים הועברו לידי ארגון מתנחלים המתעתד להקים התנחלות חדשה באזור. הקמת ההתנחלות במקום זה תעמיד לפחות 24 מבנים נוספים, בהם מתגוררים 300 דיירים, בסכנת גירוש. כאשר מביאים בחשבון ניסיונות דומים שנערכו בחלקים אחרים של שייחי ג'ראח, מגיע מספרן הכולל של יחידות הדיור המתוכננות לקום במסגרת התנחלויות ליותר מ-540. הדבר מעמיד כ-475 פלסטינים נוספים בסכנת נישול, גירוש ועקירה.

שייחי ג'ראח והאזורים הסמוכים

פעילויות בהן מעורבים מתנחלים בשייח' ג'ראח

כרם אל ג'עוני/ מתחם הקבר⁵ (הידוע בעברית כשמעון הצדיק) ארגוני המתנחלים טוענים לבעלות על 18 דונמים של קרקע המשתרעת סביב קבר היסטורי הממוקם בלבה של שכונת שייח' ג'ראח, ומצהירים על כוונתם להרוס את השכונה הפלסטינית המקיפה את המתחם במטרה לפנות מקום לבניית התנחלות שתכלול 200 יחידות דיור⁶. אחד הארגונים כבר השתלט על מספר מבנים באזור ושיכן בהם 40 דיירים וישיבה המשמשת 50 תלמידים. תביעות הבעלות, להן התנגדו הדיירים הפלסטינים של האזור, הינן הנושא של מאבק משפטי ממושך שהחל בשנת 1972.

עם הנמנים בסכנת גירוש ועקירה כפויה נמנית קהילה פלסטינית של כ-300 פליטים, אשר עברו להתגורר באזור ב-1956 בעקבות הסכם שנחתם בין סוכנות UNRWA וממשלת ירדן. משפחות הפליטים נמלטו או גורשו ב-1948 מאזורים שונים של פלסטינה המנדטורית, ביניהם חלקים של ירושלים המערבית, והותירו מאחור אדמות ונכסים שאותם לא התאפשר להם לתבוע מחדש.

ב-2 באוגוסט 2009, בעקבות החלטת בית משפט שהתקבלה זמן קצר קודם לכן, גורשו בכוח 53 בני אדם מקהילת הפליטים (משפחות חאנון ואל-ג'אווי), ביניהם 20 ילדים, ובתיהם נמסרו ע"י רשויות ישראל לידי ארגון מתנחלים⁷. חפצי המשפחות הועמסו על משאית והושלכו ברחוב הסמוך למטה UNRWA. במהלך הפינוי וההפגנות שבאו בעקבותיו נפצעו 13 בני אדם ויותר מ-35 נעצרו ועוכבו. בהיעדר דיור חלופי, המשפחות הקימו אוהלים ברחוב, בחזית בתיהן. הערעור שהגישו לבית הדין המחוזי לביטול הפינוי נדחה ב-9 באוגוסט.

הגירוש זכה לינוי מצד הקהילה הבינלאומית, אשר דחתה את טענות ישראל כי הגירוש בכוח של פלסטינים תושבי השטחים הכבושים הוא עניין המצוי בסמכותם של רשויות עירוניות ובתי משפט לעניינים מקומיים⁸. בניגוד לטענת ישראל, פעולות אלו סותרות את מחויבותיה של ישראל במסגרת החוק הבינלאומי, לרבות החוק ההומניטרי הבינלאומי⁹.

קובניית אום הארון: אחד מארגוני המתנחלים טוען לבעלות על מספר חלקות בשכונת אום הארון, הממוקמת בין דרך שכם לבין הקו הירוק. השכונה,

ששטחה 8 דונמים, כוללת 33 מבנים שבהם מתגוררים כ-175 בני אדם, מרביתם פליטים שנמלטו או גורשו ב-1948 מאזורים שונים של פלסטינה המנדטורית, ביניהם חלקים של ירושלים המערבית. למרות שבית הדין הישראלי טרם הגיע להכרעה בתיק זה, קבוצת מתנחלים, מלווה בשוטרים ישראלים ואנשי חברת אבטחה פרטית, נכנסה לשכונה ב-26 ביולי 2009 ועברה להתגורר באחד הבניינים באזור. הם החלו בשיפוץ המבנה, שלא היה מאוכלס במועד ההשתלטות. שני בני אדם נפצעו ו-13 עוכבו במהלך ההשתלטות וההפגנות שנערכו בעקבותיה.

מלון שפהרד מלון שפהרד, שהיה בעבר כבעלות משפחת חוסייני, הופקע ע"י רשויות ישראל בעקבות כיבוש ירושלים המזרחית ב-1967. בית המלון והשטח הסמוך לו הועברו ב-1985 לידי ארגון מתנחלים שבכוונתו, על סמך תוכנית שהוגשה לעיריית ירושלים, לבנות באזור כ-90 יחידות דיור¹⁰. לפחות 20 יחידות דיור כבר זכו לאישורה הרשמי של עיריית ירושלים.

כרם המופתי: איזור זה, הקרוי על שם בעליו הקודם המופתי של ירושלים, הינו מטע זיתים בשטח של כ-40 דונמים הממוקם במדרונה המזרחי של שייח' ג'ראח, מול מלון שפהרד. המקום נתפס ע"י האפוטרופוס לנכסי נפקדים הופקע על ידי הרשויות הישראליות ב-1967 והוחכר בשלב מאוחר יותר לעמותת "עטרת כוהנים", המתעתדת להקים 250 יחידות דיור באזור. לפי תקנות יעוד הקרקע באיזור זה, המקום מוגדר כיום "שטח ירוק" וחל איסור על כל סוג של בנייה בתחומו.

מטה אירגון "אמנה" המתוכנן: ב-2005, העניקו רשויות ישראל לארגון המתנחלים "אמנה" אישור להשתלט ולפתח שטח אדמה הממוקם במדרונה הצפונית של שייח' ג'ראח. לטענת אירגון "שלוש עכשיו", ייתכן שהשטח הועבר לידי הארגון ללא מכרז, כפי שנדרש במסגרת החוק הישראלי¹¹. השטח, שהופקע ע"י ישראל ב-1967, שוכן במיקום אסטרטגי מול המתחם הממשלתי המשמש את המטה הארצי של משטרת ישראל. למרות התנגדות תושבי האזור הפלסטינים ובית החולים הצרפתי הסמוך, אישרה עיריית ירושלים ב-2009 את תוכנית הבנייה והעניקה היתר סופי להקמת בניין משרדים בן שלוש קומות הכולל מרכז כנסים, שישימש כמטה הארגון.

עקירה כפויה של תושבי אזורים אחרים בירושלים המזרחית

עקירה כפויה של תושבים מתבצעת גם בשכונות אחרות של ירושלים המזרחית, ביניהן סילוואן והר הזיתים, אשר מהוות יחד עם שייחי גיראח חלק מהאגן הקדוש המקיף את העיר העתיקה. בין ינואר ויולי 2009, נעקרו בכפייה לפחות 194 בני אדם, ביניהם 95 ילדים, ו-107 בני אדם נוספים, ביניהם 46 ילדים, הושפעו בצורה אחרת מהריסות מבנים בירושלים המזרחית, שבוצעו בידי רשויות ישראל או בהוראתן. לפי הערכות שמרניות, יותר מ-1,500 צווי הריסה תלויים ועומדים כיום כנגד מבנים בירושלים המזרחית, והוצאתם אל הפועל תשפיע על אלפי תושבים פלסטינים¹².

הדפוס הנוכחי של גירוש בכוח והריסת מבנים, המלווה בתוכניות להקמת מבני מגורים עבור מתנחלים בליבן של שכונות פלסטיניות, ממחיש את הכוונה ליצור עובדות בשטח באמצעות יצירת רצף טריטוריאלי בין ירושלים המערבית, התנחלויות בירושלים המזרחית והתנחלויות בדה המערבית, בייחוד מעלה אדומים. דפוס פעולה זה מאיים לבודד ולכתר את השכונות הפלסטיניות ולנתק אותן מיתר חלקי הגדה המערבית, תוך החלשה נוספת של הקשר החברתי והכלכלי בין האזור הצפוני והדרומי של הגדה המערבית¹³.

מקומיים המיועד לאפשר לעמותות או לפרטים יהודים לתבוע בעלות על אדמות ורכוש שהיה לכאורה בבעלותם לפני 1948, תוך דחיית זכותם המקבילה של פלסטינים לבעלות על אדמות ורכוש הממוקמים בתחומי ישראל וירושלים המזרחית.

חששות הומניטריים

עקירתם בכוח של פלסטינים תושבי מזרח ירושלים הכבושה מעלה חששות הומניטריים כבדים:

- ההשלכות המיידיות וארוכות הטווח בתחום הפיזי, החברתי, הכלכלי והרגשי של גירוש תושבים בכוח, של הריסת מבנים ושל עקירה כפויה של משפחות וקהילות פלסטיניות. לעתים קרובות, העקירה מובילה לפיצול המשפחה ולתקופה ארוכה של חוסר יציבות, תנאי חיים ירודים וגישה מוגבלת לשירותים בסיסיים כגון מים, חינוך ובריאות. ההשפעה על הילדים יכולה להיות הרסנית במיוחד¹⁴.

- האפשרות לפיצול קהילות פלסטיניות ולעזיבת התושבים הפלסטינים הנותרים כתוצאה מהגבלות תנועה ונוכחות מתמשכת של כוחות הביטחון הישראליים, כמו גם עקב הטרדות ואיומים מצד מתנחלים. בעקבות התפתחויות דומות באזור H2 של חברון, יותר מ-1,000 בתים ננטשו ע"י דייריהם הפלסטינים ויותר מ-1,800, כתי עסק סגרו את שעריהם¹⁵.

- עקירה כפויה ונישול של פלסטינים תושבי ירושלים המזרחית סותרת את התחייבותיה של ישראל במסגרת החוק הבינלאומי. על כך נמנה גם השימוש ברשויות עירוניות ובכתי משפט

המלצות

- למנוע את העקירה של משפחות וקהילות פלסטיניות באמצעות הפסקה מיידית של גירוש בכוח ושל הריסות המבנים.
- לסייע בהשבת המשפחות שנעקרו ממקום מגוריהן כתוצאה מפינוי בכפייה והריסות מבנים בירושלים המזרחית.
- להגן על זכויות הקניין של תושבים פלסטינים על אדמות ורכוש והבטחת כיבוד החוק הבינלאומי, לרבות חוק זכויות האדם והחוק ההומניטרי.
- להבטיח מתן סיוע הולם למשפחות פלסטיניות המצויות בסיכון תחומי התכנון והמשפט, בהתאם לצורך.

8. ראו את ההצהרות שפרסמו ארה"ב, בריטניה, האיחוד האירופי והאוי"ם בתאריכים 2 - 4 באוגוסט 2009. המתאם המיוחד של האוי"ם לתהליך השלום במזרח התיכון הצהיר, בין היתר, שבנוסף להיותם מנוגדים לחוק הבינלאומי, פינויי התושבים מגבירים את המתחים ומכשילים מאמצים מצד גורמים בינלאומיים ליצור את התנאים למשא ומתן פורה להשגת שלום.
9. החוק ההומניטרי הבינלאומי, לרבות סעיף 43 של תקנות האג משנת 1907, מחייב את הכוח הכובש לכבד את החוק החל בשטח הכבוש. יישום החוקים הלאומיים ומערכת המשפט של מדינת ישראל במזרח ירושלים הכבושה במטרה לעקור בכוח דיירים פלסטינים ממקום מגוריהם מהווה הפרה של מחויבות זו.
10. ראו תוכניות בניין עיר (תב"ע) 11536 ו-2591, אליהן מתייחס הדוח פינוי דיירים מבתיים ותוכניות התנחלות בשייח' ג'ראח: מקרה שמעון הצדיק (עיר עמים, יוני 2009).
11. ראו שייח' ג'ראח - ניתן היתר בנייה ל"בית אמונה" (שלום עכשיו, 21 באפריל 2009), מוצג בכתובת <http://www.peacenow.org.il/site/he/peace.asp?pi=66&fld=608&docid=3626>.
12. לעתים קרובות נהרסים מבנים בנין היעדר היתרי בנייה רשמיים, אותם על פי רוב אין באפשרות התושבים הפלסטינים להשיג עקב שילוב של דרישות מנהליות נוקשות ומגבילות בתחומי החלוקה לאזורים והתכנון. ראו משבר התכנון בירושלים המזרחית: כיצד להבין את תופעת הבנייה "הבלתי חוקית" בירושלים (OCHA, אפריל 2009) וכן אין כמו בבית: הריסות בתים בירושלים המזרחית (הוועד הישראלי נגד הריסת בתים, 2007).
13. ניתן לזהות מגמות דומות באזורים אחרים של הגדה המערבית. באזור C, בו מקיימת ישראל שליטה ביטחונית ושולטת בתחומי הבנייה והתכנון, נעקרו ממקום מגוריהם 319 פלסטינים, ביניהם 167 ילדים, ו-392 בני אדם, ביניהם 254 ילדים, הושפעו בצורה אחרת מהריסות מבנים בין ינואר ויולי 2009.
14. השפעה זו כוללת גם מצוקה נפשית דוגמת דיכאון, קשיי ריכוז ותוקפנות מוגברת. ראו בתים הרוסים: התמודדות עם ההשפעה של הריסת על משפחות וילדים פלסטינים (מרכז הייעוץ הפלסטיני, ארגון Save the Children UK וארגון Welfare Association, אפריל 2009).
15. עיר רפאים: מדיניות הפרדה הישראלית ודחיקת רגליהם של פלסטינים ממרכז חברון (בצלם / האגודה לזכויות האזרח בישראל, מאי 2007).
1. כ-1967 כבשה ישראל את הגדה המערבית וסיפחה באופן חד צדדי 70.5 קמ"ר מהשטח הכבוש, אשר ניכללו לאחר מכן בגבולותיה המוניציפליים של ירושלים והנקראים כיום "ירושלים המזרחית". סיפוח זה מהווה הפרה של החוק הבינלאומי והוא אינו מוכר ע"י ארגון האוי"ם או ע"י המדינות החברות בו. ראו לדוגמה את החלטות 252, 476 ו-478 של מועצת הביטחון של האוי"ם.
2. נתוני האוכלוסייה מאת האגודה האקדמית הפלסטינית לחקר עניינים בינלאומיים (PASSIA). ראו יומן PASSIA, 2009, עמ' 398.
3. לסקירה של מנגנונים אלו והשימוש בהם לתמיכה בהקמה ובהרחבה של התנחלויות בשטח הפלסטיני הכבוש, לרבות ירושלים המזרחית, ראו גזל הקרקעות: מדיניות ההתנחלות של ישראל בגדה המערבית (בצלם, 2002) ושליטה בפלסטין: היסטוריה של הפקעת קרקעות ובתים בפלסטין כחסות החוק היהודי-ישראלי (BADIL / COHRE, 2005). יש לציין שתפיסת נכסים פרטיים או ציבוריים בשטח כבוש בידי הכוח הכובש הינה אסורה במסגרת החוק הבינלאומי, לרבות סעיפים 46 ו-55 של תקנות האג משנת 1907.
4. בנוגע להתנחלויות, סעיף 49 של אמנת האג הרביעית אוסר על הכוח הכובש להעביר אוכלוסיה אזרחית אל השטח הכבוש. מעמדן הבלתי חוקי של ההתנחלויות הישראליות אושר ע"י מועצת הביטחון של האוי"ם, ראו לדוגמה החלטה 465 (1980), וע"י בית הדין הבינלאומי לצדק, במסגרת חוות הדעת המייעצת שפרסם בנוגע לגדר בשנת 2004.
5. קיימת מחלוקת לגבי זהות הקבר. הוא מיוחס לסוחר רומאי או לרבי שמעון הצדיק, שחי במאה הרביעית לפנה"ס. ראו ארץ הקודש: מדריך אוקספורד לארכיאולוגיה (גיי מרפי-אוקונור; הוצאת אוניברסיטת אוקספורד, 2008).
6. תוכנית בניין עיר (תב"ע) 12705 שהוגשה לוועדת התכנון המקומית של ירושלים, אליה מתייחס הדוח פינוי דיירים מבתיים ותוכניות התנחלות בשייח' ג'ראח: מקרה שמעון הצדיק (עיר עמים, יוני 2009). ראו גם השתלטות על שטחים במזרח ירושלים (מ. מרגלית, טיוטה, 2008, עמ' 27 - 28).
7. משפחות אלו נמנות על 28 משפחות הפליטים שקיבלו ב-1956 מימון מסוכנות UNRWA על מנת לבנות את בתיהן על אדמה שסיפקה ממשלת ירדן. שלוש מבין 28 המשפחות פונו; משפחות חאנון ואל-ג'אווי באוגוסט 2009 ומשפחת אל-קורד בנובמבר 2008. כל שלושת המשפחות כבר פונו בעבר מבתיהן. מתנחלים השתלטו על בית רביעי ב-1967, בזמן שדייריו נעדרו מהמקום.